

acaben de materialitzar la síntesi que s'hauria pogut esperar. La citació (en francès) que dona a la p. 355 ben evidentment no surt de *Cant Alt*, sinó d'una entrevista del 1992.

El fruit més visible de la trobada amb el pintor Patrick Loste va ser l'edició d'un nou recull de poemes que realitza una inesperada connexió entre dos dels artistes nord-catalans més actuals i famosos (Loste i el músic P. Comelade), i alguns dels poemes més antics del vell poeta. M. Güell en fa un estudi pertinent, abans d'analitzar el que fou l'últim (?) text publicat de Cerdà, en el catàleg de l'exposició *Cave canem* (Ceret 2011). Hi repassa i desenvolupa les seves reflexions tan complexes sobre els temes de la frontera i de «l'esqueixat».

En conjunt, és innegable la novetat de les contribucions. Tracten de temes poc treballats fins ara; obren camins per seguir. És notable l'homogeneïtat de l'enfocament adoptat: des de la capital de la Catalunya actual, justificant o compensant una certa indiferència per les realitats rosselloneses tal com les havia viscut Cerdà. També es nota una mena d'obsessió per la llengua, per tal com redueix les motivacions i les ambicions de l'escriptor a una única voluntat de divulgar un «model de llengua (dialectal)» — afirmació un xic estranya quan pensem que sempre s'havia deixat corregir pels seus editors (Casacuberta, Moll, Manent, Susanna), a vegades sense ni adonar-se'n.

Marie GRAU

KABATEK, Johannes / WALL, Albert (ed.) (2022): *Manual of Brazilian Portuguese Linguistics*. Berlin / Boston: De Gruyter, 629 p.

Tal com s'havia anunciat, la sèrie *Manuals of Romance Linguistics* ha dedicat el seu volum 21 a la lingüística del portuguès brasiler. El volum 16 (ressenyat al número 42 d'*Estudis Romànics*) també tracta de la llengua portuguesa, però bona part dels estudis que s'hi inclouen estan orientats sobretot a la varietat europea, amb la previsió que la varietat brasilera mereixeria una monografia específica. A més, en aquest nou volum la llengua dels textos és l'anglès, perquè, segons els autors de la introducció, «much of what has been studied by linguists in Brazil has remained to a great extent hidden from a wider international public» (p. 1), i l'objectiu és justament posar a l'abast d'investigadors i estudiants la lingüística que es fa els darrers anys al Brasil, que és molta i molt notable. Per què un segon manual de portuguès? Els curadors en donen dues raons: d'una banda, el fet, paradoxal, que el portuguès brasiler és alhora «a different language and the same language» (p. 1) que el portuguès europeu; d'altra, que el gruix de la recerca específica en portuguès brasiler és molt important i original. Com originals són, en el context romànic, algunes de les característiques d'aquesta varietat, tal com es veurà al llarg dels diferents capítols. Característiques que, de fet, són molt interessants no només per als estudis romànics: «In Romance and in general linguistics, phenomena that can be observed in Brazil challenge linguistics» (p. 3). Un dels mèrits d'aquesta recerca és que compta amb una quantitat considerable de dades empíriques agrupades en corpus. La introducció en destaca els principals, i acaba amb una breu explicació de l'estructura del manual, que té un perfil «rather classical (or traditional)» (p. 13), en el sentit que presenta els diferents temes segons les divisions tradicionals de fonètica i fonologia, morfologia, sintaxi i semàntica, amb la intenció no tant d'entrar a fons en aspectes altament especialitzats, com d'oferir una panoràmica des les qüestions essencials i amb «some degree of consensus».

El primer capítol presenta una visió panoràmica de la història de la lingüística brasilera, des dels estudis sobre llengües tupís dels jesuïtes fins als projectes contemporanis, passant pels estudis filològics o la introducció truncada de l'estructuralisme en programes en cooperació amb el SIL (Summer Institute of Linguistics, la institució evangèlica nord-americana) i l'adveniment de la lingüística formal. El capítol tanca amb una breu explicació dels grans projectes actuals: el projecte NURC, un corpus compilat entre 1970 i 1977 en cinc grans ciutats brasileres i que és la font de nombroses recerques, com la sèrie *Gramática do Português Falado* (que junta lingüistes de diverses escoles teòriques), o el projecte *Para a História do Português Brasileiro*.

Tot seguit hi ha sis capítols amb una perspectiva clarament diacrònica, que en conjunt ens ajuden a comprendre el procés de singularització del portuguès brasiler respecte de la seva matriu europea. El bloc comença amb la història social del portuguès al Brasil (capítol 2), una història d'intens contacte interlingüístic. Justament el capítol 3 se centra en aquest contacte i les conseqüències lingüístiques i sociolingüístiques que té. El capítol 4 tracta de la història de la fonètica i la fonologia brasileres i del seu distanciament amb el portuguès europeu, el qual, contra el que a vegades es dona per suposat, és fruit tant o més de la preservació (de certs trets que a Europa canvien radicalment) que de la innovació. Un detall interessant: la palatalització de /s/ no és, com popularment es dona per fet, una característica exclusiva de la ciutat de Rio de Janeiro, ni és clar que la provoqués la instal·lació de la cort portuguesa en aquesta ciutat a començament del segle XIX.

El capítol següent, el cinquè, tracta de la morfologia històrica, en què es constata la dificultat de determinar exactament què és propi i exclusiu del Brasil i què és compartit amb Portugal. El capítol 6 està dedicat a la sintaxi històrica. En aquesta àrea, el portuguès brasiler presenta fenòmens distancians tant del portuguès europeu actual com del clàssic, i fins i tot alguns de força idiosincràtics en el context romànic, com la tendència a l'objecte nul. Alguns dels fenòmens observats probablement són molt més antics del que els textos reflecteixen, i han restat invisibles per la pressió de la norma. D'aquí la importància de la recerca amb documentació privada antiga.

El capítol 7, l'últim d'aquest bloc explícitament diacrònic (per bé que la història és present a gairebé tot el llibre), estudia l'evolució del lèxic, amb un paper fonamental del manlleu, tant de llengües indígenes com africanes i de la immigració. El lèxic diferencial és un dels aspectes més visibles —juntament amb la fonètica— de la singularització respecte de Portugal, com també la deriva semàntica, com en el cas de *rapariga*, inicialment 'noia' i avui al Brasil 'prostituta' (mentre a Portugal manté el sentit inicial).

El capítol vuitè sintetitza un aspecte rellevant de la història social del portuguès del Brasil: el conflicte sobre el model de llengua i l'enfrontament entre lusitanocèntrics i brasilerocèntrics —que reflecteix alguns debats científics centrals dels segles XIX i XX— tenen repercussions socials importants fins avui mateix. En aquest cas, s'exposa un intent d'aclarir la qüestió de si som davant de dues varietats o de dues llengües sobre la base de la distinció generativista entre llengua-E i llengua-I. La conclusió és que hi ha indicis sintàctics forts que apunten cap a dues llengües-I.

Cadascun dels capítols següents sintetitza una àrea de la lingüística brasileres des d'una perspectiva més sincrònica, d'acord amb les divisions disciplinàries tradicionals. El novè es dedica als estudis dialectològics i geolingüístics, i també incorpora una breu introducció històrica, però principalment presenta i compara els nombrosos treballs recents, agrupats per grans regions. El darrer apartat tracta de l'Atles lingüístic del Brasil (*ALiB*), en procés de publicació. Cal subratllar «the predominance of social over diatopic differences in BP» (p. 278). El desè tracta dels estudis sociolingüístics variacionistes (però no entra en la sociologia de la llengua i els conflictes entre models, sobretot en l'àmbit educatiu, que han motivat agres debats en els darrers anys). S'hi explica breument la proposta de la sociolingüística paramètrica, un intent de fer complementàries les perspectives generativista i variacionista.

El capítol 11 fa referència al contacte i complementa el capítol 3. Aquí es tracta sobretot de les migracions de finals del segle XIX (sobretot germànica i italiana) i del segle XX: japonesa, coreana, eslava..., fins i tot una sorprenent comunitat de «confederados», refugiats de la Guerra Civil Americana, que conserven un anglès sudista format interferit. També s'hi tracta el contacte amb el castellà de la frontera sud i el fenomen del *portuñol*. El capítol 12 descriu els principals trets fonològics del portuguès brasiler. El 13 s'ocupa de la morfologia, bàsicament nominal, i el 14 de la sintaxi (inclosa la flexió verbal), amb especial èmfasi en l'ordre de constituents i les oracions relatives. El 15 aborda el lèxic del portuguès brasiler i l'heterogeneïtat dels seus orígens, i també esmenta els principals treballs lexicològics, lexicogràfics i terminològics duts a terme recentment.

El capítol 16 sintetitza la història recent dels estudis sobre semàntica al Brasil i anuncia les possibles línies de futur.

El capítol 17, tot i estar enquadrat en aquest bloc suposadament sincrònic, té un caràcter fonamentalment històric i tracta de les tradicions discursives, amb una comparació entre els gèneres escrits i els

orals al llarg del temps. El 18 s'ocupa també diacrònicament de l'onomàstica i la toponímia. És interessant la constatació d'un dels estudis, segons el qual «higher classes parents tend to adopt common first names to their kids, but lower classes parents use to adopt uncommon names» (p. 544).

El capítol 19 tracta de la política lingüística brasilera, amb una sintètica introducció històrica en què s'esmenta la llengua general i la legislació setcentista d'imposició del portuguès. El capítol discuteix la relació llengua-identitat nacional brasilera o la qüestió de l'acord ortogràfic, així com la política internacional a través de la Comunitat de Països de Llengua Portuguesa. El següent i últim capítol del llibre es dedica als estudis brasilers contemporanis sobre psicolingüística i específicament sobre l'adquisició de certs trets del portuguès brasiler. Cadascun dels capítols inclou una àmplia bibliografia de la seva especialitat, i el llibre es clou amb un extens índex temàtic, sens dubte molt útil, però, com és habitual, poc selectiu en determinades entrades molt freqüents (l'entrada «agreement» remet a 43 pàgines o intervals).

Som, doncs, davant d'un manual força clàssic, com els mateixos editors subratllen, amb una divisió temàtica canònica i una voluntat específica d'oferir un bon punt de partida a especialistes i estudiants interessats en la lingüística que s'ha fet i es fa avui al Brasil. Per la necessària limitació en l'extensió de cada capítol, i per l'enorme amplitud de temes que el llibre cobreix, és clar que no és possible un gran aprofundiment. En canvi, és una excel·lent panoràmica general, encara que, inevitablement, en quedin fora certs aspectes com la lingüística computacional (el mateix pròleg ho assenyala) o les polèmiques ideològiques entorn del model de llengua a l'escola o als mitjans de comunicació, un tema tractat molt lateralment.

És molt d'agradir la cura en l'edició, tot i alguna incoherència que podem atribuir a la llibertat de cada autor, com ara el fet que hi ha autors que ofereixen les citacions originals (en general, en portuguès) a peu de pàgina, mentre altres només en donen la versió traduïda a l'anglès. Quant a la llengua del llibre, en el pròleg els editors deixen ben clar que respon a un objectiu central, internacionalitzar el coneixement i l'interès sobre la lingüística brasilera, molt rica i interessant però, pel que sembla, poc reconeguda en els centres acadèmics més influents (gairebé tots, anglòfons). Tanmateix, un manual així en portuguès seria molt d'agradir, també. Un altre aspecte interessant i singular és la voluntat d'un cert sincretisme teòric, en què conviuen models que en altres àmbits acadèmics es perceben com a incompatibles. Potser pel fet de sorgir d'un espai com el brasiler —fins fa poc relativament perifèric pel que fa a la producció de ciència lingüística—, la perspectiva sigui més serena i capaç d'harmonitzar (o de fer complementàries) orientacions que, al marge de les diferències teòriques, a vegades en origen també representen rivalitats institucionals i fins i tot personals. Un mèrit més del llibre, però sobretot de la lingüística brasilera.

Pere COMELLAS CASANOVA
Universitat de Barcelona

LEONARDI, Lino / MINERVINI, Laura / BURGIO, Eugenio (2022): *Filologia romanza. Critica del testo, linguistica, analisi letteraria*. Firenze: Le Monnier, 695 p.

Aquest és un manual que vol oferir a l'estudiant universitari una introducció a la filologia romànica en tres grans temes: crítica textual, lingüística i anàlisi literària (p. XVII). Cadascun d'aquests temes es correspon amb una de les tres grans parts en què es divideix l'obra i ha estat redactat, independentment, pels tres autors que la signen: Lino Leonardi, la part de crítica textual; Laura Minervini, la part de lingüística; i Eugenio Burgio, la part d'anàlisi literària. Per tant, després de comentar les parts comunes i formals de l'obra, farem la recensió de cada part separatament. Segons es desprèn de la introducció, el manual existeix també en forma de tres volums separats («per cui a ciascuno è dedicato un volume, ma che sono organicamente complementari», p. XVII) que es poden comprar individualment.

El volum s'inicia amb l'índex (p. V-IX) i una introducció general que situa els mots clau al voltant dels quals s'articula l'obra («Filologia», «Romanza», etc.) (p. XI-XVIII) i el llistat d'abreviatures utilit-